

ANALIZA

Problematyka współpracy rozwojowej
w kontekście istniejących przeszkód

The logo consists of the letters 'FDI' in a white, sans-serif font, centered within a dark blue square.

FUNDACJA DOBRYCH INICJATYW

www.fdi.org.pl

Warszawa, czerwiec 2016 r.

Cześć 4: O próbach instytucjonalizacji pomocy rozwojowej w latach 50. i 60.

Kształtowanie się narodowych i międzynarodowych instytucji pomocowych

W latach 60. XX wieku zaczęto postrzegać pomoc rozwojową jako narzędzie służące do tworzenia warunków rozwoju gospodarczego i społecznego w krajach rozwijających się. W tym właśnie okresie powstawały krajowe programy i agencje ds. polityki rozwojowej, takie jak:¹ Agencja Rozwoju Międzynarodowego Stanów Zjednoczonych (ang. United States Agency for International Development – USAID), Szwedzka Agencja Pomocy Międzynarodowej (ang. Swedish International Development Agency – SIDA), Kanadyjska Agencja Rozwoju Międzynarodowego (ang. Canadian International Development Agency – CIDA). W tym okresie proklamowano również Pierwszą Deklarację Rozwoju przez Organizację Narodów Zjednoczonych, która stanowiła jeden z pierwszych kroków do instytucjonalizacji pomocy rozwojowej oraz do długiej debaty na temat jej skuteczności.

Lata 60. to również okres tworzenia międzynarodowych grup i organizacji ds. pomocy rozwojowej, takich jak: Grupa Pomocy Rozwojowej (ang. Development Assistance Group – DAG), Międzynarodowe Stowarzyszenie Rozwoju (ang. International Development Association - IDA), Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (ang. Organization for Economic Co-operation and Development - OECD), Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (ang. United Nations Development Programme – UNDP), Światowy Program Żywnościowy (ang. World Food Programme – WFP), Europejski Fundusz Rozwoju (ang. European Development Fund – EDF), Afrykański Bank Rozwoju (ang. African Development Bank - AfDB), Azjatycki Bank Rozwoju (ang. Asian Development Bank – ADB).

Cechą wspólną wymienionych instytucji/programów jest fakt, że powstały one w większości z inicjatywy krajów rozwiniętych lub dzięki już istniejącym organizacjom międzynarodowym (ONZ). Znamiennym dla lat 60. oraz późniejszych jest również to, że w większości przypadków władza w wymienionych organach leżała po stronie krajów rozwiniętych. Kraje rozwijające się były dyskryminowane pod względem możliwości wyrażania swoich potrzeb, uwag oraz sugestii

¹ Na podstawie: P. Bagiński, K. Czaplicka, J. Szczyński, *Międzynarodowa współpraca na rzecz rozwoju*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2009, s. 60.

na arenie międzynarodowej, co będzie jednym z głównych zarzutów w późniejszej krytyce idei pomocy rozwojowej na początku jej instytucjonalizacji.

Wpływ i znaczenie teorii „big-push” Paula Rosenstein-Rodana na kształt pomocy rozwojowej w latach 60. XX w.

Podstawą Planu Marshalla była idea keynesizmu, której autorem był John Maynard Keynes. Zgodnie z założeniami tej teorii państwo miało odgrywać znaczącą rolę we wzroście gospodarczym. To właśnie idea Keynesa stała się fundamentem dla pierwszej koncepcji rozwoju tzw. „big-push”², której autorem jest Paul Rosenstein-Rodan. Autor postawił tezę, że: „(...) gospodarki krajów zacofanych gospodarczo należy wyprowadzić ze stanu równowagi na zbyt niskim poziomie aktywności. Temu celowi miała służyć zmasowana interwencja państwa w postaci inwestycji przemysłowych.”³ Jednak kraje rozwijające się nie dysponowały wystarczającą ilością środków oraz technologią, które pozwoliłyby na szybki rozwój. W tym miejscu Rodan widział rolę pomocy rozwojowej rozumianej jako inwestycje zagraniczne w przemysł oraz w szkolenia pracowników. Taką właśnie formę przyjęła pomoc Stanów Zjednoczonych Ameryki dla Europy w tzw. Planie Marshalla.

Potwierdzenie założeń Rodana oraz niejako legitymizację do tworzenia i implementacji kolejnych programów na wzór Planu Marshalla dostarczyli Hollis Chenery i Alan Strout w pracy pt. *Foreign Assistance and Economic Growth* w 1966 r. Na podstawie doświadczeń oraz wyników zebranych na przełomie lat 50. i 60. określili trzy główne obszary wpływające na poziom zacofania gospodarczego krajów rozwijających się⁴:

1. niewystarczający poziom oszczędności;
2. ograniczone możliwości wzrostu inwestycji;
3. trudność dostosowania struktury produkcji do popytu na rynkach światowych.

Wszystkie te trzy obszary zdawały się potwierdzać założenia Rodana o konieczności inwestycji zagranicznych w kraje rozwijające się - jako najskuteczniejszej metody. Na bazie sukcesu Planu Marshalla oraz idei Keynesa powstały kolejne programy odbudowy i rozwoju np. dla Ameryki Południowej. To również ten sukces przyczynił się do powstania sześciu faz rozwoju ekonomicznego

² P. N. Rosenstein-Rodan, *Problems of Industrialization of Eastern and South-Eastern Europe*, „The Economic Journal”, vol. 53, nr. 210/211/1943, s. 202-211.

³ J. Witkowski, *Ewolucja koncepcji rozwoju od końca II wojny światowej do 2000 roku*, „Dialogi o Rozwoju”, nr 2/2008, s. 9.

⁴ H. B. Chenery, A. M. Strout, *Foreign Assistance and Economic Growth*, „The American Economic Review”, vol. 56, nr 4/1966, s. 679-733.

wg Waltera Whitman Rostowa w szeroko komentowanej pracy pt. „The Stages of Economic Growth: A non - Communist Manifesto”. Doradca prezydenta Lyndona Johnsona dokonał klasyfikacji państw wg faz rozwoju ekonomicznego, twierdząc jednocześnie, że model ten jest na tyle uniwersalny, że można go zastosować do sytuacji każdego kraju. Zdaniem Rostowa istnieje sześć faz rozwoju ekonomicznego:

- społeczeństwo tradycyjne (ang. traditional society);
- tworzenie warunków startu (ang. preconditions for take-off);
- start (take-off);
- dochodzenie do dojrzałości (ang. drive to maturity);
- okres wysokiej konsumpcji masowej (ang. age of high mass consumption);
- okres pokonsumpcyjny (ang. beyond consumption).⁵

Według autora powyższej klasyfikacji inwestycje zagraniczne, rozumiane jako pomoc rozwojowa, miały przyczynić się do szybszego osiągnięcia drugiego stopnia rozwoju i przejścia do trzeciej fazy, czyli „startu”. Stopień „tworzenie warunków startu” charakteryzował się zwiększeniem efektywności rolnictwa oraz rozwojem społecznym, które miały umożliwić przejście na trzeci stopień rozwoju, czyli dynamicznych zmian zachodzących w gospodarce oraz w społeczeństwie. Jednak w kolejnych latach zaczęła nasilać się krytyka linearnej koncepcji rozwoju wg Rostowa, a także zaczęto dostrzegać, że założenia dotyczące pomocy rozwojowej wg Paul Rosensteina-Rodana sprawdzone na gruncie europejskim mają się nijak do innych państw i regionów świata.

Krytyka koncepcji „big-push” oraz sześciu faz rozwoju już w latach 60. XX w. i współcześnie koncentrowała się na braku wystarczającego rozróżnienia pomiędzy poszczególnymi fazami oraz błędnych założeniach dotyczących automatycznego przyjęcia i rozwoju nowych technologii w tradycyjnych gospodarkach i społeczeństwach. Do tego należy dodać – za J. Witkowskim:⁶

- koncentrowanie się na izolowanych projektach rozwoju twardej infrastruktury oraz budowie zdolności administracyjnych;
- brak przepływu wiedzy i technologii pomiędzy miastem i prowincją;
- inwestycje niedostosowywane do lokalnych warunków;
- niższy poziom kapitału ludzkiego;
- brak rozwiniętych instytucji rynkowych.

⁵ Na podstawie: W. Whitman Rostow, *The Stages of Economic Growth: A non - Communist Manifesto*, Cambridge 1960.

⁶ J. Witkowski, *Ewolucja koncepcji...*, *op.cit.*, s. 9-10.

Podsumowując krytyczne uwagi dotyczące koncepcji „big-push”, można stwierdzić, że błąd wczesnych teorii myślenia o rozwoju polegał na błędnych założeniach warunków rozwoju danych krajów w ściśle określonym czasie. Otóż teoria Rodana nie różnicowała krajów postkolonialnych np. w Afryce Południowej i krajów Europy Zachodniej tuż po II wojnie światowej. Zniszczona infrastruktura po II wojnie światowej w Europie – owszem - wymagała inwestycji w duże projekty przemysłowe i infrastrukturalne, jednak w krajach postkolonialnych, które przez dziesiątki lat nastawione były na ściśle określoną produkcję pod dyktando krajów kolonizujących, nie przynosiły zamierzonych rezultatów. Proste przyrównywanie warunków panujących w Europie do potrzeb Południa, świadczyło również o ignorancji głosu krajów rozwijających się przez donatorów. Porażka programów krajowych oraz idealistyczne założenia, że osiągnięcie rozwoju globalnego Południa na poziomie krajów rozwiniętych, to jedynie kwestia dekady, doprowadziły do zmniejszenia entuzjazmu, a tym samym środków na pomoc rozwojową, które w latach 60. osiągnęły najwyższą wartość, tj. 0,5% PNB krajów rozwiniętych.

Autor: Bartłomiej Jojczyk

Bibliografia:

- Bagiński P., Czaplicka K., Szczypiński J., *Międzynarodowa współpraca na rzecz rozwoju*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2009.
- Chenery H. B., Strout A. M., *Foreign Assistance and Economic Growth*, „The American Economic Review”, vol. 56, nr 4/1966.
- Rosenstein-Rodan P. N., *Problems of Industrialization of Eastern and South-Eastern Europe*, „The Economic Journal”, vol. 53, nr 210/211/1943.
- Whitman Rostow W., *The Stages of Economic Growth: A non - Communist Manifesto*, Cambridge 1960.
- Witkowski J., *Ewolucja koncepcji rozwoju od końca II wojny światowej do 2000 roku*, „Dialogi o Rozwoju”, nr 2/2008.